

Проненко І. В.

МУЗЕЇ-СКАНСЕНИ СЛОБОЖАНЩИНИ: СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Знайомство з музеями-скансенами Слобожанщини. Історія створення та розвиток таких музеїв як етнографічний музей "Українська Слобода" та музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості, що репрезентують побут та традиції Слобідського краю. Сучасні проблеми трансляції нематеріальної спадщини в музеях-скансенах.

Ключові слова: музей-скансени, матеріальна та нематеріальна спадщина, музеї Слобожанщини.

Знакомство с музеями-скансенами Слобожанщины. История создания и развитие таких музеев как этнографический музей "Украинская Слобода" и музей народной архитектуры, быта и детского творчества, которые презентуют быт и традиции Слобожанского края. Современные проблемы трансляции нематериального наследия в музеях-скансенах.

Ключевые слова: музей-скансен, материальное и нематериальное наследие, музеи Слобожанщины.

Introducing the museum Skansen of Slobozhanschyna. History of creation and development of such museums as an ethnographic museum "Ukrainian Sloboda" and museum of folk architecture, lifestyle and children's creativity, who will present the life and traditions of the Slobozhanskiy edge. Modern problems of translation of intangible cultural heritage in museum-skansen.

Keywords: museum Skansen, material and intangible cultural heritage, museum of Slobozhanschyna.

Постановка проблеми. Музеї, особливо етнографічні музеї, які є скарбницями культури, центрами культурно-духовного відродження народу, сприяють гуманізації суспільства, ствердженню української нації як частини світової спільноти. Як соціокультурні інститути суспільства, музеї об'єднують покоління людей, сприяють їх духовності та патріотизму.

Вивченість теми: Публікацій про музеї-скансени України є чимало. Вивченням музеїв-скансенів займалися такі дослідники: З. Гудченко, А.Данилюк, І Красовської, В. Слободян, В. Шмельов та інші. Проте вивченням музеїв-скансенів Слобожанщини дослідники майже не займалися. Велика кількість робіт присвячена скансенам Західної України, та «Східні» музеї-скансени також заслуговують на вивчення та популяризацію. Слобожанщину представляють такі музеї як Етнографічний музей "Українська Слобода" (с. Писарівка Золочівського р-ну Харківської обл.) та Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості в селі Прелесне Слов'янського району. Проте праць у такому руслі вивчення скансенів – ще не було. Все обмежується коротким оглядом чи записами мандрівників.

Виклад основного матеріалу. Етнографічний музей «Українська Слобода» — музей просто неба, в якому зібрано кращі зразки народної архітектури й побуту Слобідського краю.

Етнографічний музей під відкритим небом «Українська слобода» знаходиться в с. Писарівка Золочівського р-ну Харківської обл. і включає такі експонати як старовинний вітряк (кінець XIX – початок XX ст), комору, корчму, селянську хату. Музей почали створювати у кінці 80-х рр. XX ст. Проте, через брак фінансування розвиток музею припинився. Нову сторінку в історії музею відкрито на початку XXI ст. коли музей було відновлено [6, с.192].

Експозиція музею складається з предметів життя та побуту сільського населення Слобожанщини: предмети хатнього вжитку, обрядові предмети, предмети сільськогосподарського призначення, культурно – побутові. Колекція розміщена в одному залі - в корчмі і налічує 463 предмети. Це предмети побуту Слобожанщини кінця XVIII – XX ст. [4, с.4]

Ідея організації єдиного такого музею в регіоні належить колишньому голові місцевої сільради Любові Хамлюк. Саме вона поділилася з тодішнім керівником області Олександром Масельським планами відновити унікальну (зведену без єдиного цвяха з рубаного дерева) Свято-Покровську церкву, прив'язавши до неї архітектурний ансамбль із старовинних будівель, що дивом збереглися. Масельський її підтримав. У жовтні 1990 р. церква була відремонтована за рахунок обласного відділу архітектури. А вже в листопаді виконком Харківської облради прийняв рішення про створення в с. Писарівка етнографічного музею просто неба "Українська слобода". На жаль, в повному об'ємі задумане реалізувати не вдалося. У планах етнографічний музей представлявся як справжня старовинна слобода на березі озера. Природний ландшафт якнайкраще відповідає задумці. Тут є все: і круті схили, порослі листяним лісом, і мальовничі пагорби в декілька гектарів. Місцеві жителі досі називають цей район "Шевською горою" - тому що тут за старих часів знаходилися садиби ремісників, що виготовляли одяг і взуття. А за озером розкинулися виключно мальовничі левади - так називалися низини, на яких випасали худобу. У реальності в музеї сьогодні чотири будівлі, об'єднані в загальний ансамбль [3].

Центральний експонат музею просто неба - будівля корчми, в якій також розташована історико-краєзнавча експозиція, " комора", рубана селянська хата і вітряний млин (вітряк). Селянську хату привезли з сусіднього с. Малижине. Десь на початку XX століття в Малижине з Мерчика переїхали декілька сімей. Сім'ї ці були дуже заможні. Настільки, що у них вистачило засобів забрати з собою з

Мерчика не лише домашнє начиння і худобу, але і деякі будови, у тому числі житлові будинки. Їх розібрали, а потім зібрали на новому місці. З часом місце проживання переселенців дістало назву хутір Мерчанський. За два десятиліття мерчані розбагатили ще більше, і під час колективізації потрапили під пильну увагу місцевого комнезаму, що агітував за колгосп. У колгосп хуторяни піти не захотіли, тому частину мерчан просто розкуркулили, а їх самих вислали за межі регіону. Ті, що залишилися вирішили не спокушати долю і "добровільно" передали майно і хозпостройки на потреби колективного господарства. А ось житлові будинки віддавати відмовилися навідріз. Але комнезам і не наполягав, тим більше що після виселення "кулаків" декілька будинків залишилося порожніми. У одному з них спочатку поселили дитсад, а потім будиночок довгий час стояв порожнім. Ось він і став одним з експонатів "Української слободи", переїхавши ще раз, тепер уже в Писаревку.

А ось будівля "комори" місцева. Свого часу воно належало сільському торговцеві на ім'я Йосип і служило по своєму прямому призначенню. Писаревка, як і багато українських слобожанських села, дуже довго зберігала адміністрування по "сотнях". Сотня - історична одиниця самоорганізації українських поселенців, що грала дуже важливу побутову роль. Наприклад, в Писарівці до початку минулого століття діяло 15 млинів. Село було розбите на сотні і кожна сотня (близько 100 дворів) була прикріплена до "свого" млина. Таким чином, забезпечувався порядок і не виникали черги при помолі. Окрім млинів, в селі працювало 8 крупорушок. До однієї крупорушки також прикріплялися строго певні сотні, правда, вже по дві. Писарівські "вітряки" до наших днів не дожили. У музеї представлений млин з сусіднього с. Лемищено. Відоме і ім'я його колишніх хазяїв - брати Исаенко. На жаль, під час сильного вітру слабо закріплені крила відірвалися і розбилися. І тепер млин стоїть без крила. Але навіть у такому вигляді розглядати її одне задоволення, адже багато "нутрощів" старого споруджений збереглися у своєму первозданному вигляді.

За час існування в етнографічному музеї змінилися три директори. В 2008 р. керуючий музеєм Леонід Кобець, учитель, а потім директор місцевої школи. До етнографічної роботи він залучав шкільний красназнавчий гурток. У 2008-му музейного фонду як такого не існувало тому стало питання про його наповнення. Основою для збору колекції стали три села: Писарівка, Малижине і Мерло. Учні відвідали кожне подвір'я аби дізнатися, що з предметів старовини збереглося і

може бути передано в музей. Таким чином, багато раритетів зайняли гідне місце в музеї. Також було проведено упорядкування приміщення та території музею. Тут можна знайти цікаві експонати. Наприклад, старовинний німецький (швидше за все, трофейний) фотоапарат, що працював ще на пластинах, домоткані старовинні сорочки з вишивкою, безліч глечиків та інше. Всі експонати є предметами вжитку, що характерні саме Слобідській Україні.

Ще один музей, що розповідає про життя українців на Слобожанщині – Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості (с. Перелесне Слов'янського р-ну Донецької обл.). Створення музею розпочалося у 1983 р. з ініціативи краєзнавця Олександра Шевченка. Разом з групою ентузіастів та учнями він здійснював етнографічні експедиції, під час яких були виявлені пам'ятки народної архітектури та зібрані предмети матеріальної культури та нематеріальної спадщини (народні пісні, казки, традиції). У 1992 р. музей у Прелесному одержав статус державного і став філією Донецького обласного художнього музею [5]. Музейний комплекс складається з сільського подвір'я XIX ст. – хати, вітряка, комори, кузні, колодязя, вуликів. На території скансену є зал зі зразками народної творчості Слобожанщини та музей дитячої творчості. В експозиції музею присутні зразки народної творчості та побуту населення Слобідської України: вишивки, народні картини, одяг, меблі, музичні інструменти, вироби гончарів, різьбярів, знаряддя праці, металеві ковани вироби [5].

Експонати завозили зі всієї округи — із сіл Бригадировка, Сидорово, Маяки, вітряк — з Харківської області. Перш ніж везти, дбайливо розбирали і нумерували деталі, а потім на місці збирали, реставруючи. У 1992 році музей у Прелесному одержав статус державного і став філією Донецького обласного художнього музею.

Найвиразніша з будівель музею дерев'яна, білена хата-чотириохстінка, з дахом вкритим очеретом — типове селянське житло Слобожанщини XIX — початку XX ст. Центральне місце в хаті займає вибілена і розписана піч — берегиня родинного вогнища. Поруч з піччю — мисник з керамічним посудом. Під вікнами ткацький верстат, великий стіл, мальовані й різьблені скрині. У святому куті ікони, прикрашені рушниками, квітами.

Комора, споруджена на чистому дворі підкреслювала рівень достатку господаря дому. В експозиції знаряддя праці та вироби майстрів по дереву: ярма, сани, колеса, гребінки, колоди.

Поруч розташована кузня з діючими експонатами — горном та кувадлом з малим та великим молотками. Також в кузні зібрані металеві вироби: серпи, коси, сапи, ножі, плуги, борони.

Особливого колориту музейному комплексу надає старовинний вітряк, якому майже 200 років. Вітряк подарований музею жителями села Бригадирівка Харківської області та відреставрований майстрами із села Троїцького. Двоповерховий вітряк — справжня гордість села. Усередині його теж є не менш цікаві речі — величезне колесо механізму млина, жорна, сільгоспінвентар, біля якого прикріплене цікаве пояснення, що на такій техніці селяни Слобідської України вирощували стільки хліба, що його експортували в 57 країн світу.

Величезну кількість обрядів та традицій, зібраних в експедиціях, записано та збережено. Свята й обряди являють собою цілісну духовну систему споконвічного життя народу з усталеними художніми образами, ритуальними діями, з величальними піснями, образним словом, музикою, танцями, святковим вбранням, атрибутами тощо. В них сконцентровано художній та практичний досвід народу, творчу силу його духу, світоглядні особливості та мистецьку самобутність.

Керівникам музеїв необхідно працювати над тим, щоб оживити свої зібрання та повернути нашому народові забуті та напівзабуті традиції. У зв'язку в цим набувають актуальності питання оживлення експозицій та автентичності свят і обрядів. Оживлення експозицій – це не тільки свята і обряди, але й діючі вітряки та водяні млини, кузні і гончарні майстерні, інші ділянки традиційних ремесел і промислів. Стосовно масових заходів, свят і обрядів, то вони повинні базуватися на народних традиціях, бути пов'язаними із звичаєво-побутовою культурою українців, органічно вплітатися в експозиції музею та доповнювати і оживлювати їх. Проблема фізичної збереженості пам'яток дерев'яного будівництва, збереження автентичності конструкцій і матеріалів при проведенні реставрації на сьогоднішній день є дуже актуальною і належить до числа першочергових у діяльності музеїв.

Необхідно активніше створювати при музейних закладах школи народних майстрів, адже професіоналів, знайомих з традиціями народного будівництва, катастрофічно не вистачає, а з роками їх стає все менше і менше. Такі пам'ятки, як крила вітряків, механізми водяних млинів, деталі зрубів, покрівлі хат, господарських, технічних будівель, хатні печі та ін., що знаходиться в аварійному стані, потребують

кваліфікованих ремонтів та реставрацій. Складною вбачається проблема ландшафтного озеленення та належного використання ландшафтних особливостей території музеїв.

Ґрунтовні знання історії, народного побуту, традицій господарювання, фольклору для відтворення традиційних народних ремесел, свят та обрядів – це необхідні умови для відтворення цілісного враження у відвідувача скансену від перегляду експозиції [7]. Сьогодні необхідне почуття великої відповідальності всього суспільства за долю пам'яток українського народу, які невблаганно зникали і зникають з лона землі, бажання за всяку ціну зберегти для нащадків світ предків, красу рідної землі, пам'ять про давню Україну, яка, незважаючи на жорстокі удари долі, нищівні війни, етноциди та геноциди зуміла пронести крізь віки свої традиції, багату культуру, давши світові геніальних вчених, поетів, архітекторів, музик, співаків, акторів, вишивальниць, різьбярів, гончарів.

Музеї-скансени – унікальні соціально-культурні педагогічні комплекси, що спроможні інтегрувати зусилля сім'ї, школи, громадських організацій, культурно-мистецьких об'єднань і спрямовувати їх на реалізацію рекреативного, розвиваючого, морального, естетичного потенціалу дозвілля, на формування духовної спільності родини, зміцнення сімейних цінностей і традицій.

Таким чином, основна місія скансенів – донести до майбутніх поколінь унікальність архітектури, побуту, традицій наших предків в умовах, максимально наближених до аутентичних. Особливо важливим є знайомство з традиціями нашої «малої» Батьківщини. Залучати дітей та молодь до знайомства з матеріальною та нематеріальною спадщиною рідного краю.

Отже, музеї стають інформаційними центрами, де можна не просто дізнатись щось нове, а “поринути” в минуле, приміряти на себе життя столітньої давнини, спробувати цікаве ремесло та відпочити.

Тож за музеями-скансенами при правильній їх організації, професійному підході та умілому менеджменті — перспективне майбутнє.

Література

1. Гудченко З. Музеї народної архітектури України / З.Гудченко. — К.: Будівельник, 2007. — 120 с.
2. Данилюк А.Г. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку / А.Г. Данилюк — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006.—104 с.
3. Етнографічний музей «Українська Слобода» [Електронний ресурс]. — Режим доступа:<http://museums.kh.ua/usloboda#sthash.85nVWS6V.dpuf>

4. Каднічанський Д. Скансени України: [етнографічні мезеї просто неба] / Д. Каднічанський// Краєзнавство . Географія. Туризм. — 2010. — № 16. — С. 3 — 8.

5. Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості в селі Прелесне. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kraeved.dn.ua/index.php?id=4594&show=4nalbum&do=showgall&gid=8778>.

6. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 428 с.

7. Федака П. Quo vadis, музею? [Електронний ресурс]. — сайт „Всеукраїнська асоціація музеїв”. — Режим доступу: <http://vuam.org.ua/uk/>.

8. Шмелев В.Г. Музеи под открытым небом: очерки истории возникновения и развития / В.Г. Шмелев. — К.: Наукова думка, 1983. — 120 с.

УДК 069.53-028.22

Півень В. О.

ВИСТАВКОВА РОБОТА У СУЧАСНОМУ МУЗЕЇ: ПРОБЛЕМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ТА МУЗЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У даній статті охарактеризовано головні елементи візуальної подачі матеріалів в контексті організації тимчасових музейних виставок. Автор виділяє ключові методи музейної комунікації, враховуючи проблеми, з якими стикаються сучасні фахівці музейної справи та нові можливості, що відкриваються перед ними.

Ключові слова: виставка, експонат, візуалізація, музейна комунікація.

В данной статье охарактеризованы главные элементы визуальной подачи материалов в контексте организации временных музейных выставок. Автор выделяет ключевые методы музейной коммуникации с учетом проблем, с которыми сталкивается современный музей и новых возможностей, которые открываются перед ним.

Ключевые слова: выставка, экспонат, визуализация, музейная коммуникация.

The main elements of visual presentation in the context of temporary Museum exhibitions are described in the article. The author identifies the key methods of Museum communication with regard to the challenges contemporary Museum are facing with and new opportunities are opening up before it.

Keywords: exhibition, exhibit, visualization, Museum communication.

На сьогоднішній день все більшої актуальності в українському суспільстві набирають проблеми формування національної історичної пам'яті та популяризації історичного надбання, що призводить до зростання ролі музеїв та музейних установ у сучасному громадському житті.

Стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій призводить до активізації пошуків нових видів і форм організації експозиційної та виставкової роботи, стимулює розширення міждисциплінарних зв'язків фахівців з музейної справи та професіоналів у царині реклами, менеджменту, мистецтвознавства, культурології тощо. Крім того, зростання популярності серед молоді різноманітних онлайн-ресурсів кидає новий виклик музейним установам і ставить перед ними доволі складне завдання зацікавити аудиторію, запросити відвідувачів та не розчарувати їх. Тому головне